

ieromonah
NECTARIE MOROZOV

SINGURĂTATEA

*Căile depășirii ei
în Biserică, familie
și societate*

Traducere din limba rusă
Adrian Tănăsescu-Vlas

editura
Σοφία

București

DE UNDE ÎNCEPE SINGURĂTATEA?

Singurătatea naturală și singurătatea socială

Pentru om, în starea lui de după cădere, sentimentul singurătății este ceva absolut firesc – și el este legat, oricât ar părea de ciudat, de una dintre cele mai bune, cele mai remarcabile – în sens pozitiv – calități omenești: de unicitatea personalității umane. Cu toate asemănările dintre noi, fiecare om este irepetabil, și în toată lumea nu este un al doilea om care să ne înțeleagă și să ne accepte în absolut toate privințele – în orice moment al vieții noastre, în toate frământările noastre, în adâncul suferinței noastre sau, dimpotrivă, în deplinătatea bucuriei noastre. Înțelegerea și acceptarea noastră de către celălalt este întotdeauna mărginită – tocmai de aici este, probabil, cazul să începem discuția despre singurătate.

Este foarte important să deosebim acea singurătate care pentru om este firească și care are o fi-

nalitate bună, dacă omul se întoarce către Dumnezeu, și singurătatea socială, când omul nu doar că undeva, în adâncurile ființei sale, se simte singur, ci când el în această viață chiar este singur. Oamenii aceștia nu sunt pustnici, nu sunt zăvorâți, însă trăiesc ca într-un vid, fiindcă nu li se înfiripă relații cu nimeni; ei nu găsesc nici un fel de înțelegere, ce să mai vorbim de cine știe ce înțelegere profundă! Totodată, respectivul poate să aibă familie, rude, și chiar să se găsească mereu între oameni, dar el nu simte nici un fel de apropiere, de unitate cu alți oameni.

Pentru vremea noastră, lucrul acesta e de domeniul cotidianului: oamenii pot lucra în același birou, pot trăi în același apartament și chiar dormi în aceeași cameră, fiind totodată cu totul străini unul de celălalt. Îmi voi permite să afirm că singura cauză a fenomenului acestuia este că omul este obsedat de el însuși (problemă care deseori este agravată de egoismul similar al celorlalți). Alte cauze nu există. Eu, ca preot, am prilejul de a comunica cu oameni de tot felul, și pot spune că omul orientat spre ceilalți, deschis față de ceilalți, nu întâmpină nici un fel de piedici în a se împrieteni, în a iubi, în a fi parte dintr-o comunitate: nici sărăcia, nici lipsa de succes material, nici invaliditatea, nici altceva nu reprezintă un obstacol. Vedem cum până și vagabonzii, întâlnindu-se, sunt câteodată cu adevărat bucuroși să se întâlnească, vedem cum se dovedesc

capabili de întrajutorare, așa încât uneori nici ei nu suferă din cauza singurătății sociale. Vedem oameni care vin la biserică după ce au trecut printr-o mare durere ori suferind de o boală gravă: și aceștia sunt prieteni cu cineva, și se bucură, și râd, și se mângâie. Așadar, cauza singurătății sociale se află întotdeauna în omul însuși.

O astfel de singurătate, care provine din absența relațiilor de suflet, profunde, cu oamenii, nu poate fi numită nicidecum „plăcută lui Dumnezeu”, pentru că și în nevoința ascetică, atunci când cineva se retrage în pustie pentru rugăciune și pentru a fi împreună cu Dumnezeu, Sfinții Părinți sfătuiesc ca omul să se cerceteze întotdeauna pe sine însuși. De ce fugi de oameni? Nu îi iubești? Atunci, fuga ta e nelegiuită. Ei te ispitesc, și vrei să scapi de prilejurile de a păcătuți? Nici atunci nu trebuie să fugi, fiindcă patimile tale nu vor dispărea, ci doar se vor ascunde mai adânc în tine. A fugi de lume și de relațiile de orice fel este îngăduit doar celui care iubește oamenii, dar simte că viața lui trebuie de acum umplută numai de Domnul. Până când omul nu a atins această măsură foarte înaltă, el trebuie să învețe să trăiască alături de semenii lui. Și cel a cărui singurătate are la bază neacceptarea celorlalți nu va scăpa de ea până când nu își va da seama că starea aceasta e păcătoasă în esența sa, că are caracter patologic, iar în cele din urmă și pierzător.

Împrejurările de viață?

De multe ori oamenii sunt convinși însă că ei sunt singuri numai și numai din cauza concursului de împrejurări – cu alte cuvinte, că nu în ei înșiși e cauza. Ce împrejurări sunt invocate de obicei și ce se poate răspunde la aceasta?

Odată, un om deloc prost mi-a pus o întrebare de-a dreptul uimitoare: „Pe mine, om cu studii superioare, cu anumite necesități intelectuale, viața m-a aruncat pentru mulți ani în fundul provinciei, în stratul inferior al societății, și bineînțeles că acolo am fost singur, izgonit, ca să zic așa, din viață și din comunicare. Și ce, trebuia să găsesc eu limbaj comun cu precupețele din partea locului?”

În primul rând, eu nu m-aș apuca, în general, să împart așa oamenii: „stratul superior”, „stratul de mijloc”, „stratul inferior”... Printre cei pe care omul acela îi numea „strat inferior” și în „fundul provinciei”, chiar și în ghetouri, pot fi întâlniți oameni de tot felul: și dezvoltați intelectual, și dezvoltați sufletește, iar câteodată și duhovnicește. Poți măcar încerca să găsești oameni cu care te vei înțelege și cu care, în cele din urmă, te vei putea împrieteni. Iar dacă nu găsești limbaj comun cu absolut nimeni, problema trebuie căutată mai întâi de toate în tine însuși. Da, se întâmplă ca omul să cadă într-un mediu care nu îi este propriu, cel mai frecvent după ce a tră-

it un șoc: pierderea locului de muncă, prăbușirea carierei profesionale, înrăutățirea stării de sănătate, pierderea unei persoane apropiate. Cauza nu constă însă în ceea ce a pierdut respectivul, și nu în locul unde a ajuns drept consecință, ci în ceea ce a ajuns el după aceea: închis în sine, înrăit, zdrobit, dezamăgit... Tocmai de aceea este singur.

Desigur, nu putem afirma că mediul nu joacă nici un rol în relațiile dintre oameni, însă acest rol se reduce doar la aceea că el, mediul, îl influențează cumva pe om – dar a sucomba acestei influențe sau a nu sucomba omul alege singur. Oamenii și în lagărele de concentrare se împrieteneau și se iubeau, chiar își dădeau viața unul pentru altul. Nu este mediu care să excludă posibilitatea prieteniei. Îmi amintesc în legătură cu aceasta remarcabila carte *Candela nestinsă* a lui Boris Șîriaev, cu povestiri despre întemnițații de la Solovki. Pe oricare dintre aceștia tortionarii îl puteau împușca pur și simplu ca să se distreze; erau flămânzi, bolnavi, zilnic priveau moartea în ochi – și cu ce sentiment uimitor citești cum ei, cu toate acestea, prăznuiau împreună Nașterea Domnului, Paștele, organizau spectacole, se bucurau, învățau. Or, erau oameni absolut diferiți ca vârstă, ca poziție socială din trecut, ca nivel de cultură, ca credință, însă ei găseau ceea ce îi unea, căci fără aceste lucruri omului îi este greu să rămână om.

În același timp, oamenilor „de succes”, fără griji materiale, ajunși la un statut social înalt, le e de obicei mai greu să fie prieteni cu cineva. În calea lor către succes ei văd tot timpul că „Bolivar nu poate duce doi”¹: ori îl arunci tu pe cineva de pe acest „Bolivar”, ori, fără urmă de îndoială, vei fi aruncat tu – și aceasta omoară treptat în om capacitatea de a iubi, de a se jertfi, de a se deschide, de a se bucura de bucuria altuia. Există și excepții, dar tocmai printre persoanele „cu greutate”, cunoscute, „realizate”, am întâlnit cel mai mare procent de oameni singuri și nefericiți. Aceștia sunt gata să creadă că omul cu care au înfiripat, parcă, o prietenie și în fața căruia poate că ar vrea să se deschidă le va juca mâine un renghiu urât. Iată de ce oamenii care s-au cățărât pe treptele înalte ale scării sociale îi prețuiesc mult pe cei pe care îi cunosc încă din tinerețe sau din copilărie. O asemenea legătură – dacă ea există – poate fi foarte mișcătoare și trainică, dar este o mare raritate, fiindcă în calea spre succes omul, de cele mai multe ori, face ce face și îi pierde pe cei care îl iubeau cândva. Și în aceste cercuri chiar și potențialul tovarăș de viață este, de multe ori, verificat cu detectivi particulari.

Mai mult decât atât: un astfel de om e câteodată gata să se adreseze lui Dumnezeu, dar nici în El nu poate crede până la capăt. El seamănă

¹ Celebră frază din povestirea *The Roads We Take* a scriitorului american O. Henry (*n. trad.*).

prea mult cu bogatul din Evanghelie, care nu se lasă de ale lui nici când aude: *Nebune! În această noapte vor cere de la tine sufletul tău, și cele ce ai pregătit ale cui vor fi?* (Lc. 12, 20). Se întâmplă chiar ca omul, înțelegând cu inima că Dumnezeu există, dinadins nu deschide Evanghelia și n-o citește: el își dă seama că dacă o va citi nu se va mai putea îndreptăți prin necunoaștere. Și așa, omul preferă să se „pitească” de Dumnezeu sau, poate, din când în când, să ajute Biserica „pentru orice eventualitate”, dar Evanghelia o pune pe raftul cel mai îndepărtat. Și, bineînțeles, un asemenea om va fi absolut singur – și duhovnicește, și sufletește.

Încă o problemă care îi face de multe ori pe oameni să se simtă singuri e căutarea nereușită a tovarășului de viață. Vorbind cu acești oameni, pătrunzând cumva în viața lor, iarăși și iarăși auzi plângeri cum că nu li se înfiripă cu nimeni o relație care să ducă la căsnicie, că fac pași către cineva, iar acela se depărtează de ei. Și aici observi fără să vrei una și aceeași legitate. Întâlnești un om de felul acesta, te uiți în ochii lui, și în ei se citește totul deodată: și însuși faptul că „stă prost cu dragostea”, și faptul că în jurul acesteia i se învârt toate frământările, gândurile și gesturile. El nu poate să stea de vorbă pur și simplu cu cineva care i-a plăcut fără să îl/o privească drept potențial soț sau potențială soție. Intră în cameră, și în frunte îi stă scris: „vreau să mă mărit”

sau „vreau să mă însor”. Și bineînțeles că oame-
nii, văzând acest „înscriș”, fug de el, fiindcă una
este când omul vrea să iubească și să fie iubit,
dar totodată are o viață a lui, și alta când aceas-
tă dorință a lui are caracter maniacal, când apa-
re senzația că respectivul vrea să te folosească.
El nu te simte pe tine însuși – el vrea să-și atingă
prin tine scopul. Și câteodată este foarte greu să
îl lămurești (sau, cel mai des totuși, să o lămu-
rești) că aici nu are nici un rost această atitudine
morbida, această încordare, că dacă trăiești în-
tr-o asemenea stare toți vor fugi de tine.

Și asta privește nu numai viața amoroasă. Pur
și simplu vine cineva, te uiți la el, și îi stă de-
ja scris în frunte totul: „Problemă”. Sau și mai
rău: „Eu sunt problema ta”. Sigur va spune că
este singur, că nimeni nu răspunde la sentimen-
tele lui, nimeni nu are față de el compasiune și
înțelegere. Și începi să îi explici: „Învățați-vă să
nu fiți o problemă pentru oameni, încercați să vă
ocupați singur de problemele dumneavoastră,
și lucrurile vor începe să se schimbe”, la care el:
„A, deci și aici, în Biserică, nimănui nu-i pasă de
nimeni? Deci nu e dragoste pe lumea asta? Păi ce
creștini sunteți voi?”

Odată i-am spus ceva de felul acesta unei inte-
lectuale. Ea mă întrebă:

- Sunteți preot?
- Da.
- Creștin?

– Da.

– Și turma dumneavoastră, enoriașii, și ei sunt creștini?

– Da.

– Păi uite, în Biblie se spune că trebuie să ne purtăm poverile unii altora. Dumneavoastră de ce nu primiți poverile mele?

– Stați puțin – zic –, asta se spune fiecăruia dintre noi și este vorba de reciprocitate, nicidecum un „cec în alb” doar pentru dumneavoastră să veniți cu poverile pe care le aveți și să forțați pe cineva să le poarte.

– Nu – replică ea –, dacă nu îmi purtați poverile, nu sunteți creștini.

Și logica aceasta este de nerăzbit. Sigur că un asemenea om o să fie singur, dar aici poate fi dat un singur sfat: în nici un caz nu trebuie să vă convingeți singur că „de vină sunt împrejurările” sau „de vină sunt oamenii”. Poate să îndrepte și să schimbe ceva în viața sa doar cel ce vede cauzele în sine însuși. Și, de regulă, când începem să ne schimbăm noi înșine, relațiile noastre cu cei din jur ies din punctul mort.

„Eu, în fond, n-am nevoie de oameni”

Până acum, vorbind de singurătatea socială, am pornit de la premisa că omul suferă din cauza ei. Se întâmplă însă și altfel. Am, de pildă,

un cunoscut – credincios, citit, duce viață creștinească, este convins că altă viață nici nu trebuie să duci. Eu am observat însă de multă vreme că nu reușește să comunice cu oamenii: între el și cei din jur parcă e o prăpastie. Și l-am întrebat: „Poate că dumneavoastră nici nu prea tindeți către oameni, poate că vă înstrăinați singur de ei, și de aici vine tot necazul?” La care el îmi spune: „Da, eu, în fond, n-am nevoie de oameni”.

Pentru un om credincios această frază este, din perspectiva mea, înfricoșătoare. Dacă creștinul spune că n-are nevoie de oameni, mie nu-mi intră în cap: dar cum înțelege el, în principiu, creștinismul? Cum înțelege rugăciunea *Tatăl nostru*? Cum înțelege cuvintele rugăciunii arhieresti a lui Hristos: *ca toți să fie una*? Ce crede el despre atitudinea lui Dumnezeu față de om? Fiindcă tot ce ne privește pe noi în această viață Îl privește și pe Dumnezeu – începând de la faptul că El ne susține în starea de ființare și încheind cu cele mai mici amănunte ale vieții. Mai mult decât atât, Domnul vine pe pământ și trăiește aici, pe pământ, viață omenască, și toată această viață tot oamenilor le este dedicată. Ce ne spune asta? Ne spune că pentru Dumnezeu omul are o nesfârșită importanță. Ne spune că pentru Dumnezeu omul este – măcar că asta sună puțin ciudat – interesant. Interesant, în pofida faptului că El știe absolut totul despre om. Și atunci, cum putem să nu avem nevoie de oameni, cum pot ei să nu ne intereseze?

Când pentru cineva sunt importanți alți oameni, când el se interesează de aceștia și înțelege că nimic nu este mai important și mai interesant decât omul, în această privință el se aseamănă lui Dumnezeu și ajunge alături de El, simte apropierea Lui. Și invers: cu cât este mai aproape omul de Dumnezeu, cu cât năzuiește mai puternic spre El, cu cât a înaintat mai mult pe calea desăvârșirii creștine, cu atât mai dragi îi sunt oamenii, cu atât își simte mai profund legătura cu ei. Despre aceasta au vorbit și au scris mulți Sfinți Părinți. La cuviosul Avvă Dorotei există chiar următoarea schemă: Domnul este în centrul cercului, și de la acest centru se duc către oameni raze. Cu cât este mai aproape de centru fiecare dintre noi, cu atât mai mică e și distanța care ne desparte de ceilalți oameni. Aceasta e o normă a vieții creștine, și dacă lucrurile stau altfel, dacă devenim, chipurile, creștini mai râvnitori, însă distanța dintre noi și cei din jur crește, înseamnă că ceva nu merge bine în viața noastră lăuntrică.

Putem privi lucrurile și altfel: dacă relațiile noastre cu oamenii ne depărtează de Dumnezeu, înseamnă că – iarăși – cumva nu facem bine, și finalul care așteaptă relațiile acestea e destrămarea. Pe când, dacă relația noastră cu cineva produce în noi o mișcare către Dumnezeu, atunci mergem pe calea zidirii, și respectiva legătură nu va fi distrusă de cauze exterioare.

Și, în general, nu e adevărat că „nu avem nevoie de oameni”! Absolut autosuficient este numai Domnul, și El nu are nevoie de oameni decât în virtutea iubirii Sale. Pe când la omul care nu are, chipurile, nevoie de nimeni practic toate lucrurile de care se folosește în viață sunt rezultatul trudei altora. Adică, de fapt, și o asemenea persoană are nevoie de oameni, dar el reduce această nevoie la una pur consumistă.

A simți ceva, a răspunde la ceva este o nevoie sădită în firea omului, și toată viața noastră este o năzuință de a împlini această nevoie. Cred că aici este potrivită o comparație cu constituția fizică a omului: când în organismul lui este prezentă o patologie, el – organismul – își concentrează toate forțele pentru a face față acesteia. Lipsa nevoii de alți oameni reprezintă o foarte serioasă patologie cu caracter sufletesc, duhovnicesc – și, dacă omul își va însuși profund această idee, atunci mintea lui, inima lui, voința lui se vor mobiliza și ele, și va începe să-și depășească starea aceasta.

Se întâmplă și puțin altfel: omul zice că îi iubește pe apropiații săi – pe unul sau câțiva – și că nu mai are nevoie de nimeni altcineva. Totuși, ceea ce el numește în atare cazuri „dragoste” nu reprezintă, de obicei, o dragoste reală. Treaba este că dragostea nu e un sentiment, așa cum consideră mulți, ci o calitate a omului (sau, dacă e să folosim limbajul creștin, o virtute). Dacă omul